

ISSN 1728-7804

Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті
Казахский национальный педагогический университет имени Абая

ХАБАРШЫ ВЕСТНИК

«Филология ғылымдары» сериясы
Серия «Филологические науки»
Series of «Philological sciences»
№ 2(60), 2017

Алматы

Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті
Казахский национальный педагогический университет имени Абая
Kazakh National Pedagogical University after Abai

ХАБАРШЫ ВЕСТНИК BULLETIN

«Филология ғылымдары» сериясы
Серия «Филологические науки»
Series of «Philological sciences»

Алматы, 2017

БАС РЕДАКТОР:

Б.Ө. СМАНОВ – педагогика ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі

БАС РЕДАКТОРДЫҢ ОРЫНБАСАРЫ:

Б.ӘБДИҒАЗИҰЛЫ – филология ғылымдарының докторы, профессор

ҒЫЛЫМИ РЕДАКТОРЛАР:

С.Ж. Әбішева – филология ғылымдарының докторы, профессор,
Ж.Т. Даулетбекова – педагогика ғылымдарының докторы, доцент,
А.Д. Ибраева – филология ғылымдарының кандидаты

РЕДАКЦИЯЛЫҚ АЛҚА МҮШЕЛЕРІ:

филология ғылымдарының докторы, профессор **У.М. Бахтикирева** (Ресей), *PhD* доктор, профессор **И.З. Белобровцева** (Эстония), филология ғылымдарының докторы, профессор **Ердоған Алтынқайнақ** (Түркия), филология ғылымдарының докторы, профессор **А.К. Киклевич** (Польша), филология ғылымдарының докторы, профессор **Г.Л. Нефагина** (Польша), өнертану магистрі, профессор **Нонако Сусуму** (Жапония), педагогика ғылымдарының докторы, профессор **Н.И. Ишекеев** (Қырғызстан), филология ғылымдарының докторы, профессор **Жан Динжин** (ҚХР), педагогика ғылымдарының докторы, профессор **Чан Дин Лам** (Вьетнам)

Жауапты хатшы:

Ж.А. Қоканова – филология ғылымдарының кандидаты

Қазақстан Республикасының мәдениет және ақпарат министрлігінде 2009 жылы мамырдың 8-де тіркелген №10109 - Ж Шығару жиілігі – жылына 4 нөмір. 2000 ж. бастап шығады.

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР:

Б.У. СМАНОВ – доктор педагогических наук, профессор, академик НАН РК

ЗАМЕСТИТЕЛЬ ГЛАВНОГО РЕДАКТОРА:

Б.АБДИҒАЗИҰЛЫ – доктор филологических наук, профессор

НАУЧНЫЕ РЕДАКТОРЫ:

С.Ж. Абишева – доктор филологических наук, профессор,
Ж.Т. Даулетбекова – доктор педагогических наук, доцент,
А.Д. Ибраева – кандидат филологических наук

ЧЛЕНЫ РЕДКОЛЛЕГИИ:

доктор филологических наук, профессор **У.М. Бахтикирева** (Россия), *PhD* доктор, профессор **И.З. Белобровцева** (Эстония), доктор филологических наук, профессор **Ердоған Алтынқайнақ** (Турция), доктор филологических наук, профессор **А.К. Киклевич** (Польша), доктор филологических наук, профессор **Г.Л. Нефагина** (Польша), магистр искусствоведения, профессор **Нонако Сусуму** (Жапония), доктор педагогических наук, профессор **Н.И. Ишекеев** (Кыргызстан), доктор филологических наук, профессор **Жан Динжин** (КНР), – доктор педагогических наук, профессор **Чан Дин Лам** (Вьетнам)

Ответственный секретарь:

Ж.А. Коканова – кандидат филологических наук

Зарегистрировано в Министерстве культуры и информации Республики Казахстан 8 мая 2009 г. №10109 - Ж
Периодичность – 4 номера в год. Выходит с 2000 года.

EDITOR IN CHIEF:

B.O. SMANOV – doctor of pedagogical sciences, professor,
Academician of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan

VICE OF THE CHIEF EDITOR:

B.ABDIGAZIULY – doctor of philological sciences, professor

SCIENTIFIC EDITORS:

S.Zh. Abisheva – doctor of philological sciences, professor,
Zh.T. Dauletbekova – doctor of pedagogical sciences, docent,
A.D. Ibrayeva – candidate of philological sciences

THE EDITORIAL BOARD MEMBERS:

doctor of philological sciences, professor **U.M. Bahtikireeva** (Russia), *Ph D* doctor, professor **I.Z. Belobrovtsseva** (Estonia), doctor of philological sciences, professor **Erdogan Altunkainak** (Turkey), doctor of philological sciences, professor **A.K. Kiklevich** (Poland), doctor of philological sciences, professor **G.L. Nefagina** (Poland), *Master of Arts Criticism*, professor **Nonaka Susumu** (Japan), doctor of pedagogical sciences, professor **N.I. Ishekeev** (Kurgyzstan), doctor of philological sciences, professor **Zhan Dinjin** (Chinese People's Republic), doctor of pedagogical sciences, professor, **Chan Din Lam** (Vietnam)

Executive editor:

Zh.A. Kokanova – candidate of philological sciences

The journal is registered by the Ministry of Culture and Information Republic of Kazakhstan 8 May 2009. No 10109-ZЖ
Periodicity – 4 numbers in a year publishing from 2000

А.А. Көшекбаева¹, Б.С. Сарбасов¹¹Қазақ мемлекеттік қыздар педагогикалық университеті

**М.МАҚАТАЕВТИҢ «АҚҚУЛАР ҰЙЫҚТАҒАНДА» ПОЭМАСЫНЫҢ
КӨРКЕМДІК ЕРЕКШЕЛІГІ**

Аңдатпа

«Аққулар ұйықтағанда» поэмасы – М.Мақатаев орнатып кеткен сұлулық мұнарасындай. Ол сұлулыққа табынуға, ішкі дүниенді сұлулықпен емдеуге, сұлулықты аялап, оған қол көтермеуге үндейді. Сұлулыққа, ізгілікке, пәктік пен тазалыққа қол көтерген алладан жазасын алмай қоймайды. Сұлулыққа қол көтеру өзін жаралған өміріңнің несібесі, өрісің – табиғат анаға қол көтеру, екінші сөзбен айтқанда, естен айырылу, ақ өлімге бас тігу. Мұқағалиды оятқан, жебеген сол күш. Поэманы солай тану керек. «Аққулар ұйықтағанда» – тақырыптық жағынан дүлдүл ақын С.Сейфуллиннің «Аққудың айрылуы» поэмасындағы мерген оғынан бірі мерт болған, бірі серт байласқан сыңарын тастап кете алмай, шарқ ұрған қос аққудың арасындағы таза да құдіретті махаббат жырланады. Кейіпкері – аққуды атқан мерген, оны көріп отырған ақын ғана. Мұнда М.Мақатаев поэмасындағыдай психологиялық арпалыс жоқ. Екі поэма тақырыптық жағынан ұқсас болғанмен, ішкі мазмұн, авторлық идея тұрғысынан мүлде екі басқа дүниелер.

Мақалада кейіпкері – аққуды атқан мерген, оны көріп отырған ақын ғана екендігі сөз болады.

Түйін сөздер: поэма, психология, автор, идея, позиция, картина, автор, деталь, образ, диалог.

«Аққулар ұйықтағанда» поэмасындағы автордың айтайын деп отырғаны өз перзенті үшін жан ұшыру, санаға әбден сіңген қасиетті ұғымға да қарсы шығу. Өкініш пен үміттің, қайғы мен дерттің арасындағы ана жүрегінің қарс айрылуы, нағыз психологиялық жан күйзелісін берудегі деталь.

Тау басында, тұйықта таста тұнған жаңбырдың тамшысындай мөлдір көл жәудіреп жатыр. Оның аты – «Жетім көл». Аңсаған әні - ақ қанатты аққуларынан, аяулы аруларынан айырылған айдын бетінде бұл күнде «болған өмір ұқсайды болмағанда». Көктем көл, көк шырша, көктей өскен көгілдір таудың көз жанарындай мөлдірейді. Сондай сәттегі көл суреті былайша бейнеленеді:

Қанатынан аққудың балапандап,
Өн ұшатын сымпылдап, таң атарда,
Шүйінші бер дегенде бір толықсып,
Сыбырлайтын «Жетім көл» Алатауға.
Тына қалып бұлбұл да жаға-талда,
Қарайтұғын айдынга, ақ отауға,
Таң мен күннің арасы таяғанда,
Таудың басы алаумен боялғанда,
Тірілетін таудағы бар тіршілік.
Қанатынан аққудың оянғанда! [1, 251].

Қаймағы бұзылмаған сұлу серт! Кестелі тіл, образбен ойлау, теңеумен сөйлеу, сылдырап келген келісім әдемі әсер береді.

Көзге сыйғанымен сезге сыймайтын көркем көріністі жеріне жеткізе шебер берген. Құдіретті ғалам туғызған «Жетім көл» жанардың жауын алып, жасанып, сұлулығына сұқтандырады. Мұнда ару аққуға ғана емес, ата дәстүріне, сұлулыққа деген сүйіспеншілік жатыр. Адамзаттың туған табиғат алдындағы перзенттік парызы бірегей көзқарасы жатыр.

Жар дегенде жалғзының жаны қыл ұшында жатқан ана сәбиін сақтап қалу үшін жанталасуда [1, 128].

«Бала жатыр төсекте күйіп-жанып,
Баласының ана отыр күйін бағып» [1, 252].

Осындай шарасыз шақта азалы анаға тәуіп келіп, «Аққумен баланы аластандар», - деп кетеді. Дәрменсіз ана екі оттың арасында қалады. Ақын кейіпкер жанын жегідей жеген шарасыз сәтті, психологиялық тебіреністі ширықтыра суреттеген. Бірақ, сұлулыққа, қасиетті қастерлеуге деген сезімді аналық сезім жеңеді де ақырында амалсыз аққуға оқ атып қалады.

«Жетімкөл» аққуынан, ана баласынан айрылады. Поэмадағы оқиғаның ұзын-ырғасы осы. Көш-құлаш баяндау жоқ. Поэманың бас жағында:

Ұрпақтан ұрпақ алып жалықтастан,
Сондай бір дәстүр бар-ды қалыптасқан,
Заманнан заман өткен, жаңарған жұрт,
Аққуын айдын көлдің налытпастан,
Дәстүрін аттамаған анық басқан,
Сондай бір дәстүр бар-ды жарық шашқан,
Бір ұрпақ бір ұрпаққа алып қашқан, [1,252] - дейді.

Аққуды атпау атадан балаға жалғасып келе жатқан жақсы жоралғы, жарасымды дәстүр ғана емес, адамгершілік асыл қасиет заңы, сұлулықты сүйе білудің, бағалай білудің үздік үлгісі. Халық түсінігінде аққу-қасиетті құс,киелі ұғым. Сондықтан оған суық қару оқтамаған, оқ атпаған. Әңгіме әлдеқандай ырымды емес, ұнамды ұғымда, қасиетті қастерлеп, сұлулықты сақтай білуде, табиғаттың тұнып тұрған сырлы суретін сүттей ұйыған күйінде қорғап қалуда. Поэмада екі бірдей сабақтас идея бар. Оның бірі қасиетке оқ атпау, тәтті тыныштық шырқын бұзбау, яғни адамгершілік пен ізгілікті дәріптеу, уағыздау болса, екіншісі – қоршаған ортаны қорғау, табиғатқа жанашыр, қамқор болу. Түйіп айтқанда, сұлулықты сүйу, сақтау қасиеті. Автордың айтар ойы, көздеген нысанасы, алтын арқау идеясы – осы [2,256].

Поэмада осы идеялық мақсатты автор әке мен ананың ішкі психологиялық қақтығысы, жан күйзелісі арқылы берген. Ауру мендеген нәресте, жан шақырып, аласұрған ана: тәуіп шалдың айтқанын орындамаса, сәбиін арашалап қалар басқа амалы таусылған. Бар үмітін соңғы шарадан күтіп, бұл қияметті орындауды зайыбына жүктеді. Әке халі де мүшкіл, бала дерті жанын қанша қинағанымен киелі құс аққуға да қол көтергісі келмейді. Әке мен ана диалогі берілетін шумақтарда әке бейнесі ішкі болмыс-бітімімен айқын көрінеді. Қарапайым адамға тән жан тазалығы, қатігездікке жаны ауыратын ізгі сезімі байқалады. Сондықтан киелі де, қасиетті де перзент жолына құрбан етуге даяр.

Құрысын онсыз сенің жалған бағың!

Мылтық әкел,

Атты ертте,

Жалған бәрі! [1,254] – деп жүрегін сыздатқан ауыр сезімінің жетегімен

атқа қонады.

Көл жағасына келген ана табиғаттың, табиғат еркесі аққулардың ғажайып сұлулығына елтіп, бір сәтке басқа дүниені ұмытып, дағдарып қалады. Аққулар мекен еткен табиғаттың осы бір өңірінің сұлу көрінісін ақын ана тебіренісімен астастыра әсерлі толғайды.

Сұлулық әлеміне оқ атуға ананың дәті бармайды. Бірақ ажал алдында жатқан үйіндегі жалғыз ұлы есіне түскенде ана-көңіл көз алдындағы кілең аппақ түске бөленген көрікті әлем лайланып, аққу емес құмай көргендей сезінеді. Аққулар жайлаған әлемнің айдынын лайлағалы отырған ана өзін-өзі атарға оғы жоқтай:

Құлынымның қасынан неге кеткем?!

Ошақ қасы, от басы көрмеппін ғой,

Дүние-ау, сен осындай керемет пе ең?! [1,256].

Оқыс шыққан қолындағы мылтық даусынан ана-көңілінің астан-кестені шығады. Биікке аспан астында айдын көлдей мекенін қия алмай аққулар шарқ ұрады. Көл бетінде тыпырышып жаралы аққу ұша алмай жүр. Тағы бір аққу айдын көлдің толқынында мамығын қан жауып жайрап жатыр. Осы көріністің жалғыз куәсі – бейшара ана [2,261].

Жетімкөл маңында аққулардың тау-тастан жаңғырған үні ғана қалды. Бәрін тәрк еткен киелі құстар шың-құздарды асып, басқа бағытқа бет түзеді. Айдын-көлден ән кетті, қасиет кетті.

Әл үстіндегі бала үшін отқа түсердей өзін-өзі қасіретке душар еткен ана бейнесі, екі оттың арасында қалғандай шарасыз әке халі, тәуіп шалдың жымсықы ниеті әдемі нақыш тапқан. Бұндай тұлғалы образдар жасауда ақын көп сөзділікке бармайды. Кейде көзге көрінер-көрінбес болымсыз іс-әрекеттері арқылы, кейде кейіпкердің ішкі сезім-күйі, толғанысы арқылы-ақ ұрып жатады. Поэма соңындағы көл басындағы мылтық дауысы мен ию-кио шуды естіп келген жылқышы қарт пен сергелдең күйде тұрған мұңлық ана арасындағы өкініш пен наразылық, ананың өлі нәрестесін көргендегі қан жұтқан қасіреті оқырманды ой жылымына тартады, шешім іздеуге салады. Жылқышы қарттың бойындағы нұр шашқан ізгі сезімді, үлкен адамгершілікті ақын оның жан дүниесінің ішкі тебіренісін суреттеуден аңғартады [2, 264].

Үн-түнсіз егіліп тұрған бейшара ана қарт үні құлағына ұрғанда ғана барып, қолындағы мылтығын құшақтап көп «Жетім көлге» лақтырады. Көзінен жас, көңілінен зар төгіліп, болған жағдайды баян-

дайды. Мұны аның бейшара халін көргенде ашу шақырып келген қарт көңіліне өкінішке толы аяныш пайда болғанын ақын әсерлі баяндайды. Атына қайта қонған ана әлденеден үрейлене тітіркеніп, мең-зең күйде үйіне қайтып келе жатыр. Қуаныш та, қайғы да, бала да, жар да көңілінен ұмыт болған. Тек «Жетімкөл» жағасындағы сұмдық оқиға аның жүрегін шайлықтырып келеді. Ғазиз ана аттан түсіп, үйге енгенде, оны ең ауыр қайғы, жалғыз ұлының өлігі күтіп тұр еді. Қаралы көңіл бұл қасиетті аққу құстың киесінен деп сезінеді. Көз алдында сұлқ жатқан сәбиін өзі өлтіргендей, бүкіл жан-дүниесінде қасірет дауыл буырқанып аласұрады. Ақын аның азалы үнін құлаққа жеткізгендей болады.

..Мына жатқан «Жетімкөл», мына аққуды

Өз қолыммен өлтірдім, аттым жаңа..

Жоқ!

Мен емес..

Мен атпадым..

Кеше гөр, кешіре гөр жаратқаным!

Ғазиз ана ербендеп екі қолы,

Жиылған жұртқа қарап алақтады [1, 260].

Қасиетінен ада болған – «Жетімкөл». Бірі өлі, бірі жаралы қос аққу. Демі үзілген нәресте. Осы бір қаралы көріністер ана жүрегінен қан ағызып, есінен тандырады. Осындай ауыр трагедиямен аяқталатын поэмада автор сюжет құру шеберлігін танытқан. Поэманың сюжетті баяндау түрінің даму процесін қарастырғанда, оның жанр ретінде ауқымды-философиялық тұрғыдан дүниеге келген туындының бір мысалына осы Мұқағали Мақатаевтың «Аққулар ұйықтағанда» поэмасын алуға болады. «Поэма дегеніміз ғасырдың және тарихи уақыт ағымындағы адам орнының философиялық проблемалары туралы образды ойлау» /Литературное обозрение. 1979 №11,56-бет/, – дейді И.Абашидзе. Осы тұрғыдан келгенде қазіргі таңда поэмаға екі нәрсе – терең психологизм мен философия қажет. Мұндай мысалға А.Кулешовтың «Цунами», Д.Кугульдиновтың «Ой жарылысы» /«Бунт разуму»/ сияқты поэмаларын атауға болады. А.Кулешовтың «Цунами»/1968/ атты шығармасы поэманың философиялық жанр ретіндегі концепциялық ұғымға құрылған. Ол – ғаламат трагедияға тап болған адам туралы ой толғау. Өз геройлары еркек пен әйелді мұхит айдынына саяхатқа аттандыра отырып, ақын өз ойынан аңызды оқиға тудырып, кейіпкерлерін өмірдің шытырман сынына салғандай болады. Мәңгілік құбылыс махаббат пен ерлік, ар-ұят алдында шығарма кейіпкерлері ақыр аяғында ең қатал трагедиялық сынға тап болады: алапат «Цунами» толқынын тудырған атом жарылысы олардың болашақ ұлдарына жарық дүниеге келместен бұрын-ақ зардабын тигізеді. Бұл – ұлы алапат күшінен сақтандыру үні секілді шығарма.

Д.Кугульдиновтегі психологиялық талдау сәт сайын жақындап келе жатқан ауқымды символдық образдың тууына ықпал етеді. Ақын түбірімен жағып жіберу идеясын, жалын атқан «от деревня» образын өзінше ерекше жолмен дамыта түсті. Көз алдымызға күлге айналған Хиросиманың, «от желінің» алдында тұрған «от қаланың» адам шошырлық көрінісі келеді. Психологизмнің тереңдей түсуі-поэтикалық эпоста жиі көрінетін процесс. Ол поэманың барлық түрлері мен формаларына қатысты. Ойлылық ерекше рухани атмосфераны қажет етеді. Мұндай атмосфераны терең психологизм тудыра алды. Рас, «Аққулар ұйықтағанда» поэмасында А.Кулешов, Д.Кугульдинов поэмаларындағыдай халықаралық проблеманы қамтымайды. М.Мақатаев поэмасындағы психологизм – адам санасындағы ұғым, түсінік туралы сезім арпалысы [2, 268].

С.Сейфуллин поэмасының идеялық ерекшелігі туралы профессор С.Қирабаев былай деп жазады: «Адал достық, шын махаббат туралы осы аңызды оқып отырғанда оқушының көз алдына ұнамсыз бір образ тағы көрінеді. Ол – талайдан белгілі екі таза жандар махаббатының арасына тікенек болып қадалып, соның аяғын трагедиямен бітіруге себепкер болатын ұнамсыз адам кейпі. Сәкен поэмасында бұлаңшы күйінде берілген. Екі аққудың ғашықтық көркем суреттеріне ден қойған, одан ала алмай жатқан ақынға осы әсемдікті бұзған мерген де жат. Көл жағасынан оқ бұрқ еткенде, ол «көлді жарған суық жүрек шіркін кім екен?» -деп ойлайды. Гуманист, ізгі жүрек, ақын адал махаббатты бұзушыға бар ниетімен жиіркеніш білдіреді». /С.Қирабаев. С.Сейфуллин. Алматы «Жазушы», 1974ж 205-бет/ Ал, М.Мақатаевтағы идеялық мақсат-адам санасындағы ұғымды сынға салу. Сәкенде киелі құсты мерт қылу-қызық қуып жүріп, аңғарттықпен істелген әрекет болса, Мұқағали ғазиз ана жүрегіндегі екіұдай сезімді таластыру арқылы оқырманның өзін ойлантаып, шешімін іздеткендей болады. Өлім мен өмір, күн мен түн, табиғат пен адам арасындағы арпалысты аңғарту сияқты ойлар жатыр. Бәрі де адам тіршілік, рухы үшін қажет деген идея бар [3, 26].

Екі ақынға да тән ортақ жай: аққу құсқа тән адалдық, сұлулық, киелілік, нәзіктік шығарманың идеялық сипатынан анық байқалады. Екі поэмадағы аққу құстың сұлулық кейпін сипаттайтын әсерлі

Күміс суды жұмсақ сызып,
Екі сұлу сыланды.
Сылдырлатып моншақ тізіп,
Ақ көбікке бұланды.
Дөңгеленіп, сәнін түзеп,
Айна көлге қаранды.
Екі сұлу әнін түзеп,
Жуынды да таранды, – боп келсе, «Аққулар ұйықтағанда» поэмасында:
...Аққулар...
Аққу – мойын, сүзбе-қанат
Алаңсыз тарануда күнге қарап,
немесе:
Ақ қанатын сабалап асыр салып,

Бірде суға сүнгиді басын малып, [1,255] – дейді. М.Мақатаевтың Сәкен шығармасымен мұндай үйлесімі поэзиядағы үндестікті, дәстүр сабақтастығын байқатса керек. Көркемдік шешімі нанымды әрі тағылымды «Аққулар ұйықтағанда» поэмасында ақын тілінің бояуын байқататын мынадай мысалға назар аударайық. Екі мысал, екі көрініс. «Жетімкөлдін» базарлы, бақытты кезіндегі айдынында ойнақтаған ерке құстың келбетіне көз салайық:

Жаны сұлу ақ еркем, ары сұлу!
Бір мамығы майысса, ауырсынып,
Тарақ етіп, тұмсығын тарайды кеп,
Кім тұрса да бір түйір ауырсынып,
Жаны сұлу ақ еркем, ары сұлу! [1, 255].

Таңғажайып сұлулық тәңірісі көркем тіл, әсем нақыш әсерлі бояумен өрнек тапқан. Ақын талантына еріксіз тәңті боласын. Ал енді осы тылсым тыныштықтың шырқы бұзылып, ананың аққуларға еріксіз оқ атып, жаңаға тыныштықтың сүт ұйыған тегешін сапырған сәтте сөзбен салған суретке зер салсақ.

Ию-қио көл маңы астан-кестен,
Жер айналып, тау құлап, аспан көшкен.
Жаңғырып, жар салып, жартастар тұр,
«Жетімкөлдін» қайғысын бастан кешкен.
Көріп-біліп таныпты тастар да естен,
Алып аспан астына сыя алмай бір.
Айдын көлін аққулар қия алмай жүр.
Мөлдіреген көз жасын тыя алмай тұр,
Айдын көлін аққулар қия алмай жүр [1,256].

«Аққулар ұйықтағанда» поэмасы – М.Мақатаевтың арғына көркем тілмен, нақышты бояумен жазып қалдырған мұрасы.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

- 1 Мақатаев Мұқағали. Жүрек арызы. – Алматы, 2013. – 287 б.
- 2 Сыздықова Р. Қазақ әдеби тілінің тарихы. – Алматы, 1993. – 344 б.
- 3 Ахметов Ш. Қазақ балалар әдебиеті. – Алматы, 1974. – 26 б.

А.А. Кошекова¹, Б.С. Сарбасов¹

¹Казахский государственный женский педагогический университет **ХУДОЖЕСТВЕННЫЙ ОСОБЕННОСТИ ПОЭМЫ М.МАКАТАЕВА** **«АҚҚУЛАР ҰЙЫҚТАҒАНДА»**

Аннотация

Поэма «Аққулар ұйықтағанда» – пример наивысшей красоты, установленной М.Мақатаевым. В ней он агитирует преклоняться красоте, внутренний мир лечить красотой, беречь красоту, не поднимать на нее руку, не трогать ее. Человек, выступивший против красоты, чистоты, духовности, не останется безнаказанным, бог всегда его наказывает. Выступивший против красоты – значит выступить против своего блага, против матери-природы, если

сказать по-другому, сойти с ума, идти на белую смерть. Разбудила и поддерживала Мукагали именно эта сила. Поэму нужно воспринимать именно так. Персонажи – только стрелок, выстреливший в лебедь, и поэт, который видел эту картину. «Аққулар ұйықтағанда» – в тематическом плане рассказывает о силе чистой и верной любви между двумя лебедями, где лебедь мечется, рвет душу, не может оставить убитую охотничьей пулей свою пару, о котором написано в поэме великого поэта С.Сейфуллина «Аққудың айрылуы». Здесь нет психологического столкновения как в поэме М.Макаатаева. Несмотря на то, что эти две поэмы похожи по тематике, с позиции авторской идеи, внутреннего содержания – совсем разные вещи.

Ключевые слова: поэма, психология, автор, идея, позиция, картина, автор, деталь, образ, диалог.

A.A. Koshekoba¹, B.S. Sarbasov¹

¹Kazakh State Women's Teacher Training University

ART FEATURES OF THE POEM OF M.МАКАТАЕВ

«АҚҚУЛАР ҰЙЫҚТАҒАНДА»

Abstract

Martial spirit in the poem M. Makatayev ("When swans sleeping "). The poem "Аққулар ұйықтағанда" – an example of the highest beauty, set M.Makataevym. In it, he was campaigning to worship beauty, inner world of beauty treat, preserve the beauty, not to raise her hand, not to touch it. The man, who spoke against the beauty, purity and spirituality, would not go unpunished, God would punish him always. Oppose the beauty – it means to oppose their own benefit, against Mother Nature, if you say different, go crazy, go for white death. This force woke up and supported Mukagali. The poem should be seen that way. "Аққулар ұйықтағанда" – continues the idea of the great orator S.Seifullin's poem " Аққудың айрылуы" ("Swan loses a couple"), where a swan died from a bullet arrow, and the other could not leave pair, rushed, singing about strong and pure love. Characters - only arrows was shot into a swan and a poet who saw this picture. There is no psychological warfare that is in the poem M.Makataeva. "Akkular uyiktaganda" - in the thematic plan talks about the power of pure and faithful love between two swans, where the swan rushes, tears the soul, can not leave the pair killed by the hunting bullet, which is written in the poem of the great poet S. Seifullin "Akkudyn ayryluuyi". Characters - the shooter who shot a swan, and the poet who sees it. There is no psychological clash here, as in the poem of M. Makatayev. Despite the fact that these two poems are similar in theme, from the standpoint of the author's idea, the inner content are completely different things.

Key words: poem, psychology, author, idea, position, image, author, detail, image, dialogue.

ҒТАХР 17.01.09

Қ.С. Курмамбаева¹

¹Семей қаласының Шәкәрім атындағы мемлекеттік университеті

Семей қ., Қазақстан

АБАЙ ПОЭЗИЯСЫНДАҒЫ АР-ИМАН, АДАМГЕРШІЛІК МӘСЕЛЕСІ

Аңдатпа

Мақалада қазақ халқының ұлы ақыны, қазақтың рухани ұстазы Абай поэзиясындағы адамгершілік, ұлттық сана-сезім, ұлттық дүниетаным, ұлттық құндылықтар, ұлттық мәдениет, ар-иман мәселесі қарастырылады. Жаһандану заманында адамзат үшін өткір, өзекті тақырыптың бірі – адам тәрбиесі.

Абай өлендерінде өсиет, ұрпаққа білім, ақиқат нұры, яғни барша рухани құндылықтар ар-иман мәселесі, адамдық борышын, кемелдік, ұлттың рухани жаңғыруы үшін не керек, соның бәрі де бар. Абай өсиетнамасында тазалықтың бастауы, қайнар көзі – ар-иман, адамгершілік екенін ұқтырады.

Ақынның көра сөздеріндегі адамның рухани жан байлығы мен материалдық байлықтардың айырмашылықтарын көкірек көзімен көре білу керектігі түсіндіріліп және жан-жақты талданған. Тәуелсіз елдің болашағы қандай болмақ, өскелең ұрпақты қалай тәрбиелейміз дегенде ұлы Абайдық толық адам концепциясын ұлттық тәрбие негізінде бірден-бір ұстаным етіп алған.

Түйін сөздер: поэзия, ұлттық сана-сезім, ұлттық дүниетаным, рухани құндылықтар, ар-иман, адамгершілік, Абай әлемі.

Абай есімі халқымыздың ұранына айналған. Абайсыз қазақ сөз сөйлемейді. Абайдан үйренбеген, оған еліктемеген ақын қазақта жоқтың қасы. Әйткенмен, Абайды кейбіреуіміз жалаң қабылдаймыз. Тілде бар да, ділде жоқ дейді бұл құбылысты. Бір ақиқат аян: Абай қазақ халқының біртуар перзенті. Әлем әдебиетіне қазақ классикасы әуелі Абай, Мұхтар Әуезов болып енді. Сонан соң тізім байи бастайды: Ілияс, Мағжан, Бейімбет. Бірақ біз анық мойындауымыз керек: Абайды қазақ рухани мүддеге толық жарата алмай жүрміз.

ӘДЕБИЕТТАНУ

Алтыбаева С.М.	Мифтік поэтиканың функционалды аспектілері туралы.....	133
Асылбекұлы С.	Абай қарасөздерінің рухани тағылымдары.....	137
Әбдікерімова Г.А., Базарбекова Н.Ш., Көшербаева Г.М.	XX ғасыр басындағы қазақ әдебиетіндегі повесть жанры.....	141
Әділбекова Л.М., Саметова Ж.Ш.	Бейбіт Сарыбай прозасындағы сатиралық пен мейрампаздық көрінісі.....	145
Велиева С.М.	Гусейн Джавидтің мифтік кейіпкер (ібіліс) романтизмі.....	150
Гаджиева С.М.	Джон Апдаик шығармашылығындағы миф пен шындық.....	158
Есенқұлова А.Н., Сағындықов Н.Б.	Шығыстық діни дастандар табиғаты.....	163
Кансейтова У.Р.	Абай шығармаларындағы табиғат лирикасы және эстетикалық тәрбие.....	168
Көшекбаева А.А., Сарбасов Б.С.	М.Мақатаевтің «Аққулар ұйықтағанда» поэмасының көркемдік ерекшелігі.....	173
Курмамбаева Қ.С. Мамедова Л.К.	Абай поэзиясындағы ар-иман, адамгершілік мәселесі.....	177
	XIX ғасырдағы Әзірбайжан әдебиеті мен орыс әдебиетінің қарым-қатынасы: М.Ф.Ахундзаде және Н.В.Гоголь.....	181
Нұрланова А.К.	Шығармашылық интерпретация балалар әдебиетінің өзіндік шығармасы ретінде.....	186
Фараджева А.А.	«Қорқыт ата кітабын» жырындағы кейіпкер мен қоғам.....	191
Юсуп А.Н., Юсуп П.К.	Бесік жырының жанрлық ерекшелігі мен бала тәрбиесіндегі маңызы.....	196

ПЕДАГОГИКА МЕН ӘДІСТЕМЕ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Абдрахманова Т.М., Қанышева Г.Қ., Алдашева К.С.	Тау кен өндірісінің болашақ мамандарын кәсіби бағытталған шет тілін оқытуы	200
	Жалпы орта білім беру жүйесінде жаңа сөздерді меңгерудің әдістемелік жүйесі: эксперименттің анықтау кезеңі бойынша нәтижелер	203
Акаг А., Нурбекова Г.С. Аманкельды Ж.А.	Қазақ тілінің туынды түбірлес сөздерінің жасалуын модуль негізінде оқыту әдістері.....	209
	Мектепте шет тілін оқыту барысында зерттеу қызметін қолданудың методологиялық мәселелері.....	214
Даниярова Г.Д. Жұмабекова Г.А., Кенжебаева А.Т.	Жобалау әдісі - шет тілдерін оқытудағы белсенді әдіс	218
Жұмақасева Б.Д., Кожекеева Б. Ш.	Педагогтың ғылыми-зерттеу мәдениеті.....	222
Ибраева А.Д. Рахманова Н.М. Каваклы М.	Білім берудегі дәстүр мен жаңашылдық.....	226
	Функционалды сауаттылық - заман талабы	230
	«Рухани жаңғыру» идеясын жүзеге асыру жағдайында оқушылардың құндылықтық бағдарын қалыптастыру мәселелері.....	233
Мансурова Т.М.	Мәдениетаралық коммуникация аспектісінде асфендияров атындағы қазақ ұлттық медицина университетінің студенттері арасында қарым-қатынас кедергілері.....	237